

EL RESSÒ D'ARISTÒTIL: EL TEMA DE L'AMISTAT EN LA HISTÒRIA DE LA FILOSOFIA

La qüestió de l'amistat en la cultura occidental ha conegut dos desenvolupaments diferents: a Grècia i Roma d'una banda i en el cristianisme per l'altra. El model clàssic fou el d'una «amistat cívica» (*philia*) entre homes justos. L'origen d'aquesta concepció de l'amistat el trobem en la distinció que estableix Aristòtil entre tres tipus diferents d'amistat: la que és útil (basada en el profit), la plaent (pròpia de gent grollera) i l'amistat perfecta pròpia dels bons ciutadans, que de fet és l'única digna de tal nom.

Però en el cristianisme, el model moral deixa de ser cívic i es torna universalista: l'amistat no es desenvolupava tan sols entre ciutadans iguals entre si, sinó que havia d'abastar tot el gènere humà. Per a un grec la concòrdia (política) és la condició prèvia de l'amistat. En el cristianisme, però, 'Déu és amor' i cal 'estimar els enemics', de manera que la pobrissalla i els esclaus (menyspreats per Aristòtil) resulten especialment estimats per Déu. Es proposa com a model la *charitas* evangèlica, un amor o amistat exempt de desig físic i d'eficàcia política. Al llibre IV de les *Confessions* d'Agustí d'Hipona es fa palès aquest canvi de perspectiva quan explica el sant cristià explica la seva reacció a la mort d'un amic d'infància.

L'associació entre amor (amistat) i desig és bàsicament d'origen cristià, tot i que derivi d'un context neoplatònic. A partir del s. XIII amb les 'corts d'amor' de la poesia provençal s'exalta el tema de l'amor passió que té dos moments lírics especialment brillants: (Dante / Beatriu – Petrarca / Laura).

L'amistat viril i entre iguals reapareix a la cultura europea amb Montaigne (1533-1592) i La Boétie. El propi Montaigne en parla al llibre I dels *Assaigs*, cap. 28), recuperant el model d'amistat romà i la tesi de l'amistat virtuosa; però no és exactament una amistat entre savis, ni menys encara, entre ciutadans: el que els uneix és una sentimentalitat més que una virtut cívica.

A partir del segle 16, amb el descobriment d'Amèrica, el model de vida humana reeixida (i, per tant, a imitar) és cada vegada més el de l'heroi (i no el savi), de manera que l'amistat entre els bons d'origen aristotèlic anà perdent força en favor de l'aliança entre els forts.

Més tard, d'ençà del segle 19, la modernitat industrial també recuperà en positiu la idea d'amistat útil que Aristòtil bescantava perquè la considerava interessada. L'amistat útil ara s'encarnà en forma de solidaritat (amb els companys de feina, en la solidaritat de classe, etc...). Amb aquests dos desplaçaments, l'amistat dels moderns deixa de ser 'causa' o el motor de les relacions socials a la ciutat, com succeïa en Aristòtil, per passar a ser-ne conseqüència.



Més enllà dels textos aristotèlics sobre l'amistat hi ha alguns textos filosòfics cabdals que convé conèixer:

Al *Tractat de les passions* de Descartes, l'amistat és una passió entre altres, no la virtut primordial. Les altres dues obres 'majors' en què apareix el tema de l'amistat són les de Kant i Nietzsche. La *Doctrina de la virtut* de Kant que distingeix (llibre II) entre els deures de l'amor i els deures de la virtut (el respecte per les persones) i

afirma que l'amistat té un doble caire perquè és alhora 'amor recíproc' i 'respecte igual'. Però Kant era pessimista sobre les possibilitats reals de l'amistat i va escriure: 'l'amistat perfecta és una pura idea impossible de realitzar absolutament tot i que sigui necessària en la pràctica'.

Nietzsche (1844-1900) a *Així parlà Zaratustra* (llibre I, 'De l'amic' i 'De l'amor al proïsme') oposà l'amor del proïsme (odiós) a la desitjable amistat del llunyà. No hem d'estimar el que tenim al davant (fatalment miserios), sinó el nostre desig de futur: el superhome. Per al filòsof alemany estimar el proïsme és un error perquè és una conseqüència d'estimar-se poc a un mateix. Així reapareix el concepte del que modernament s'ha anomenat 'egoaltruisme', la tesi aristotèlica segons la qual qui no s'estima a si mateix no pot estimar els altres. Però, de fet, Nietzsche va més enllà: per a ell l'autèntica amistat inclou la guerra perquè l'home no pot estar mai content amb ell mateix i ha de sobrepujar fins al superhome.

En definitiva, podem dir que la història del concepte d'amistat tant al món clàssic com en la tradició cristiana s'ha construït en debat amb les tesis dels llibres VIII i IX de l' *Ètica a Nicòmac* aristotèlica. És significatiu, però, que cada cop més s'ha anat apartant de la política el model de l'amistat cívica, feta sobre la base de competir per sobrepujar la república, per derivar dissortadament cap a una societat més lúdica o més interessada, en la qual segurament Aristòtil diria que s'hi troba a faltar la virtut.

**CURS: L'ÈTICA D'ARISTÒTIL: CONTEXT I PRINCIPALS PROBLEMES.
Ramon ALCOBERRO.**

**Escola d'Estiu del Col. de Llicenciats, Barcelona. Intervenció dia 15 de juliol
2011. Materials complementaris.**